

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ,
АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 2(12), 2023

Мукачево

Список використаної літератури

1. Арт-терапія для дітей. Режим доступу: <https://starylev.com.ua/blogs/art-terapiya-dlya-ditey>.
2. Бондар Л. М. Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку. *Педагогічний пошук*. Київ. 2014. № 1. С. 54–57.
3. Вознесенська О. І. Особливості арт-терапії як методу. *Психолог*. 2005. № 10. С. 5–8.
4. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
5. Пеняк В., Лалак Н. Використання засобів арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі : збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції / гол.ред. Т.І.Бондар. Мукачєво: МДУ, 2022. С.178-183.*
6. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf.

УДК 373.3.015.31:502/504:17.022.1: 005.336.2(045)

Товканець Г. В.

доктор педагогічних наук, професор,
Мукачівський державний університет

Михайлочко Т. А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 «Початкова освіта»,
Мукачівський державний університет

ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ Й ЕКОЛОГІЧНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ В КУЛЬТУРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті обґрунтовано теоретичні засади проблеми формування і розвитку культури екологічної поведінки молодшого школяра. Визначено, що культура екологічної поведінки відображається у системі цінностей, спільних для людей уявлень про спосіб життя, що сприяють збереженню та відтворенню природи; колективній пам'яті народу щодо бережливого ставлення до об'єктів природи; організації повсякденної життєдіяльності з позиції екологічної доцільності. Окреслено, що зміст екологічної освіти і виховання, формування компетентностей, способи їх реалізації у освітньому процесі початкової школи

визначаються загально визнаними принципами з урахуванням як глобальних, так і національних тенденцій розвитку педагогічної науки, освіти і культури.

Ключові слова: екологічна культура, екологічні цінності, екологічна компетентність, початкова школа, молодший школяр.

The article substantiates the theoretical basis of the problem of formation and development of the culture of ecological behavior of the younger schoolboy. It was determined that the culture of ecological behavior is reflected in the system of values, ideas about the way of life shared by people, which contribute to the preservation and reproduction of nature; to the collective memory of the people regarding the careful attitude to natural objects; organization of daily life activities from the point of view of ecological expediency. It is outlined that the content of environmental education and upbringing, the formation of competences, the methods of their implementation in the educational process of primary school are determined by generally recognized principles, taking into account both global and national trends in the development of pedagogical science, education and culture.

Key words: ecological culture, ecological values, ecological competence, primary school, younger schoolboy.

Закон України «Про освіту» (2017), Концепція Нової української школи (2018), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки» серед освітніх завдань визначають систему виховної діяльності з формування культури особистості, яка була б підготовлена відповідно до умов соціально орієнтованої економіки та інтеграції України в європейське і світове освітнє співтовариство.

На сучасному етапі розвитку суспільства особливо актуальною є проблема формування екологічної свідомості та екологічної культури особистості.

Змістом екологічного виховання є базові національні цінності: природа, рідна земля, планета Земля, екологічна свідомість. Екологічне виховання забезпечує розвиток особистості на основі вітчизняних духовних, моральних та культурних традицій. Комплексний підхід у формуванні екологічної культури молодших школярів є актуальним для початкової школи. Такий підхід включає навчальну та позанавчальну діяльність, перевагою яких є надання учням можливості широкого спектра занять, що забезпечують розвиток школяра [7; 8].

Розвиток екологічної культури молодшого школяра здійснюється на декількох рівнях. Перший рівень – набуття школярем екологічних знань, розуміння екологічної реальності та повсякденного життя. Другий рівень результатів –

формування позитивних відносин школяра до базових екологічних цінностей (людина, родина, природа, світ, знання, праця, культура), ціннісного ставлення до соціальної реальності загалом. Третій рівень результатів – здобуття школярем досвіду самостійної екологічно спрямованої дії [9].

Культура екологічної поведінки відслідковується у: системі цінностей, спільних для людей уявлень про спосіб життя, що сприяють збереженню та відтворенню природи; колективній пам'яті народу щодо бережливого ставлення до об'єктів природи; сукупності досягнень людського суспільства у виробничій, суспільній, духовній сфері, що забезпечують гармонійне співіснування людини і природи; організації повсякденної життєдіяльності з позиції екологічної доцільності.

Найвищий рівень культури екологічної поведінки підпорядкований принципу екологічного імперативу, який регулює ставлення людини до природи, її поведінку, діяльність у природі і вимагає виключення будь-якої можливості руйнації природи [6]. Культура екологічної поведінки молодших школярів виявляється в їхній повсякденно-побутовій діяльності, практичній реалізації своїх освітніх вподобань, інтересів та настанов дорослих.

Таким чином, *культура екологічної поведінки молодшого школяра визначається як сукупність соціально та особистісно обумовлених форм повсякденної поведінки у ситуаціях безпосередньої та опосередкованої взаємодії з природою, у яких знаходять зовнішнє вираження екологічні цінності особистості та екологічні компетентності*

Застосовуючи виокремлені І. Бехом основні ознаки «виховних технологій особистісної орієнтації» до процесу формування культури екологічної компетентності, можна визначити, що вони засновані на «рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання і позитивного емоційного оцінювання, які апелюють, насамперед, до самосвідомості та до свідомого, творчого ставлення людини» до екологічних норм і цінностей [1, с. 169]. Принципи функціонування таких технологій: цілеспрямоване створення емоційно збагачених виховних ситуацій; особистісно-розвиваюче спілкування; використання співпереживання як

психологічного механізму у вихованні особистості; системний аналіз вихованцем власних і чужих вчинків, які є наскрізними і загальними для комплексу технологій, що застосовуються у формуванні культури екологічної поведінки.

Екологічна компетентність – це вміння учнів самостійно застосовувати знання, уміння навички, сформовані на уроках та у позанавчальній екологічній діяльності, у новій ситуації. Особистісними результатами стають їхня здатність самостійно здійснювати вибір, відповідати за власні дії та вчинки, вироблення основ екологічно грамотної поведінки, особистісне зростання та розвиток в умовах соціально-значущої діяльності щодо покращення стану навколишнього середовища. Метапредметними результатами стають формування здатності розуміти навчальне завдання, планувати свою екологічну діяльність, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами тощо [2; 3; 6; 9].

Такі дослідники, як Л. Лук'янова [6] та О. Колонькова розглядали екологічну компетентність як потенційні психологічні новоутворення (екологічні знання, уявлення, алгоритми дій, системи екологічних цінностей та відносин), які виявляються в діяльності. О. Колонькова [4] визначала екологічну компетенцію, як «безперервний процес навчання, виховання та розвитку особистості, спрямований на формування системи наукових та практичних знань, умінь та навичок, ціннісних орієнтацій, поведінки та діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення до навколишнього природного середовища та здоров'я». С. Шмалей [10] передбачала, що важливим аспектом у формуванні екологічної компетенції є насамперед виховання особистості, яка володітиме не лише екологічними знаннями, вміннями та навичками, а й поважатиме цінність іншої людини, яка здатна до прояву гуманних таких почуттів, як доброта, чуйність, любов і співчуття. Д.Руденко, О. Пруцакова [9] вважали, що екологічна компетенція – це інтеграція знань про природне навколишнє середовище, а також умінь екологічно грамотно діяти в конкретних життєвих ситуаціях. Під екологічною компетенцією розуміють інтеграцію знань та умінь у сфері екології та морального ставлення до природи, екологічно значущих особистісних якостей

таких, як гуманність, емпатійність, ошадливість, відповідальність за результати екологічної діяльності [3; 7; 10] .

Отже, екологічну компетентність можна трактувати як здатність особистості до ситуативної діяльності в побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля [59]; як систему знань, умінь та навичок у сфері екологічної діяльності, що відповідають внутрішній позиції та забезпечують кваліфіковане розв'язання екологічно небезпечних ситуацій, спостереження та контроль за дотриманням екологічних вимог у різних сферах життєдіяльності згідно з екологічним законодавством України.

Таким чином, під поняттям «екологічна компетентність» можна розуміти:

– інтегральний розвиток особистості, що об'єднує нормативний, когнітивний, емоційно-мотиваційний і практичний компоненти та забезпечує здатність виокремлювати, розуміти, оцінювати сучасні екологічні процеси, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та раціонального природокористування [3];

– характеристику, що дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку [2];

– підготовленість і здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявності в неї ряду особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях, що виникають у різних сферах діяльності, та знаходити правильні шляхи їх вирішення (Н. Пустовіт, Л.Руденко, О. Пруцакова) [9].

Зміст екологічної освіти і виховання, способи їх реалізації у освітньому процесі початкової школи визначаються загально визнаними принципами з урахуванням як глобальних, так і національних тенденцій розвитку педагогічної науки, освіти і культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Джам О. А. Екологічна компетентність як показник якості екологічної освіти та екологічної безпеки у системі принципів і стратегій сталого розвитку / О. А. Джам // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Екологія. – 2016. – № 14. – С. 102–105.
3. Екологічна енциклопедія: у 3 т. / редкол.: А. В. Толстоухов (головний редактор) [та ін.]. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 2: Є-Н. – 416 с.
4. Колонькова О. Використання нових методик екологічного виховання молодших школярів / О. Колонькова // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 22–25.
5. Нова українська школа: Концепція. 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
6. Лук'янова Л. Б. Екологічна освіта у навчальних закладах: теоретичний і практичний аспекти / Л. Б. Лук'янова. – К.: Міленіум, 2016. – 252 с.
7. Мальчикова І. М. Особливості екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку / І. М. Мальчикова // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 3. – С. 133–140.
8. Михайлочко Т. А. Розвиток дослідницьких компетентностей здобувачів початкової освіти у процесі позаурочної роботи / Т. А. Михайлочко, Г. В. Товканець // Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 травня 2023 р., м. Мукачєво. – Мукачєво: Вид-во МДУ, 2023. – С. 104–105.
9. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 64 с.
10. Шмалей С. В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / С. В. Шмалей. – К., 2005. – 44 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>